

redakcja naukowa:
Monika Florczak-Wątor
Andrzej Grabowski

ARGUMENTY I ROZUMOWANIA PRAWNICZE W KONSTYTUCYJNYM PAŃSTWIE PRAWA

KOMENTARZ

Michał Araszkiewicz · Marcin Biskupski · Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor · Filip Gołba · Andrzej Grabowski
Justyna Holoher · Dominika Kowalska · Jakub Kret
Marcin Krzemiński · Zuzanna Krzykańska · Barbara Krzyżewska
Magdalena Łatacz · Rafał Michałczak · Magdalena Michalska
Maciej Pach · Oskar Pogorzelski · Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

Argumenty i rozumowania prawnicze
w konstytucyjnym państwie prawa

Komentarz

PRAWO
KONSTYTUCJA
ARGUMENTACJA

SERIA POD REDAKCJĄ
TOMASZA GIZBERT-STUDNICKIEGO
I PIOTRA TULEI

REDAKCJA NAUKOWA:
MONIKA FLORCZAK-WĄTOR • ANDRZEJ GRABOWSKI

Argumenty i rozumowania prawnicze w konstytucyjnym państwie prawa Komentarz

Michał Araszkiewicz • Marcin Biskupski • Aleksandra Dębowska
Monika Florczak-Wątor • Filip Gołba • Andrzej Grabowski
Justyna Holocher • Dominika Kowalska • Jakub Kret
Marcin Krzemiński • Zuzanna Krzykalska • Barbara Krzyżewska
Magdalena Latacz • Rafał Michalczak • Magdalena Michalska
Maciej Pach • Oskar Pogorzelski • Kaja Ptak

gościnnie: Manuel Atienza

Kraków 2021

© Copyright by Monika Florczak-Wątor & Andrzej Grabowski , Kraków 2021

Recenzent

prof. zw. dr hab. Tomasz Gizbert-Studnicki

Redakcja

Ewa Dąbrowska

Projekt okładki

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

ISBN 978-83-8138-336-3 [druk]

ISBN 978-83-8138-337-0 [online, pdf]

<https://doi.org/10.12797/9788381383370>

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2015/17/B/HS5/00457

Stan prawny: 1 lipca 2020 r.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa (<i>M. Florczak-Wątor, A. Grabowski</i>)	9
Wykaz skrótów	11
Wprowadzenie (<i>A. Grabowski</i>).....	23
Teoria konstytucyjnego państwa prawa a topiczny model argumentacji prawniczej (<i>J. Holocher</i>)	30
Aksjologia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (<i>M. Florczak-Wątor</i>).....	61
Rozumowania prawnicze i schematy argumentacyjne w sądowym stosowaniu prawa (<i>M. Araszkiewicz</i>)	90
KOMENTARZ do argumentów i toposów prawniczych (<i>M. Araszkiewicz, M. Biskupski, A. Dębowska, M. Florczak-Wątor, F. Gołba, A. Grabowski, J. Holocher, D. Kowalska, J. Kret, M. Krzemiński, Z. Krzykalska, B. Krzyżewska, M. Latacz, R. Michalczak, M. Michalska, M. Pach, O. Pogorzelski, K. Ptak</i>).....	157
Wstęp (<i>A. Grabowski</i>)	159
1. <i>Ius est ars boni et aequi</i>	168
2. Zasada dobra wspólnego.....	183
3. Zasada demokratycznego państwa prawnego	196
4. Zasada ochrony zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa	224
5. Zasada ochrony praw słuszenie nabytych.....	239
6. Zasada pewności prawa.....	249
7. <i>Lex non obligat nisi promulgata</i>	263
8. <i>Lex retro non agit</i>	274

9. <i>Ignorantia iuris nocet</i>	286
10. <i>Clara non sunt interpretanda</i>	301
11. Argument ze sprawiedliwości społecznej	316
12. Argument ze zmian społecznych	327
13. Nakaz wykładni prawa zgodnie z zasadami prawnymi	342
14. Argument z odwołania się do wartości pozaprawnych	363
15. Zasada słuszności	381
16. <i>Summum ius summa iniuria</i>	396
17. <i>Ex iniuria non oritur ius</i>	408
18. <i>Lex iniustissima non est lex</i>	417
19. Prawo nie powinno ustępować przed naruszeniem prawa	439
20. Założenie racjonalnego prawodawcy	453
21. Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji	467
22. Nakaz uwzględniania definicji legalnych	480
23. Nakaz określoności przepisów prawa	491
24. Argument z typu przepisów prawa	500
25. Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej	510
26. <i>Lege non distinguente nec nostrum est distinguere</i>	527
27. Argument z języka powszechnego	534
28. Nakaz stosowania reguł syntaktycznych języka ogólnego (powszechnego)	547
29. Zakaz wykładni <i>per non est</i>	556
30. Argument <i>a rubrica</i>	564
31. Argument systemowy	576
32. Argument z unikania sprzeczności	588
33. Dyrektywa wykładni holistycznej	596
34. Argument z woli historycznego prawodawcy	612
35. Argument z <i>ratio legis</i>	623
36. Argument teleologiczny (celowościowy)	635
37. Wnioskowanie z celu na środki	650
38. Argument z natury rzeczy	661

39. <i>Impossibilium nulla obligatio</i>	675
40. Argument <i>ad absurdum</i>	688
41. Nakaz respektowania zasady derogacji wyraźnej	700
42. <i>Lex superior derogat legi inferiori</i>	707
43. <i>Lex specialis derogat legi generali</i>	719
44. <i>Lex posterior derogat legi priori</i>	726
45. <i>Lex posterior generalis non derogat legi priori speciali</i>	740
46. Zasada legalizmu	751
47. Zakaz wykładni prawotwórczej	765
48. Zakaz wykładni rozszerzającej/zwężającej	778
49. <i>Exceptiones non sunt extendendae</i>	787
50. Argument <i>a contrario</i>	796
51. Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej	804
52. Argument <i>ab exemplo</i>	826
53. Argument z poglądu dominującego	840
54. Nakaz wykładni prawa w zgodzie z konstytucją	849
55. Domniemanie konstytucyjności ustawy	861
56. Argument ze spójności	878
57. Nakaz respektowania hierarchii źródeł prawa	895
58. Nakaz (zasada) interpretacji prawa zgodnie z prawem międzynarodowym	910
59. Nakaz prounijnej wykładni prawa krajowego	922
60. Argument prawnoporównawczy	934
61. Zasada podziału władzy	951
62. Zasada godności człowieka jako źródła wolności i praw	967
63. Zasada proporcjonalności	986
64. Zakaz naruszania istoty konstytucyjnych wolności i praw	1001
65. Zakaz nadmiernej ingerencji w sferę praw człowieka	1013
66. Argument <i>a fortiori</i>	1028
67. Zasada równości	1038
68. Argument z analogii	1052
69. <i>Ubi eadem legis ratio, ibi eadem legis dispositio</i>	1072

70. Zakaz wykładni prowadzącej do luk	1080
71. <i>Nullum crimen, nulla poena sine lege</i>	1094
72. <i>Cogitationis poenam nemo patitur</i>	1113
73. Domniemanie niewinności.....	1120
74. <i>In dubio pro reo</i>	1133
75. Domniemanie i ochrona dobrej wiary.....	1147
76. Sama możliwość wątpliwości nie powinna mieć rozstrzygającego znaczenia ...	1163
77. <i>Ei incumbit probatio qui dicit, non ei qui negat</i>	1178
78. Argument z faktów notoryjnych	1191
79. <i>Audiat et altera pars</i>	1199
80. <i>Nemo (est) iudex in causa sua</i>	1214
81. <i>Iura novit curia</i>	1234
82. Zasada powagi rzeczy osądzonej (<i>res iudicata</i>)	1247
83. <i>Ius publicum privatorum pactis mutari non potest</i>	1261
84. <i>Ne eat iudex ultra petita partium</i>	1270
85. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	1283
86. <i>Pacta sunt servanda</i>	1293
87. <i>Rebus sic stantibus</i>	1308
88. Zakaz nadużycia prawa.....	1324
89. <i>Nulla iniuria est, quae in volentem fiat</i>	1342
90. <i>Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet</i>	1356
91. <i>Nullum tributum sine lege</i>	1364
 Dekalog dobrego argumentatora (<i>M. Atienza</i>)	 1373
Autorzy	1377
Contents	1381
Summary (<i>F. Gołba</i>).....	1385

29. Zakaz wykładni *per non est*

[1. FORMUŁY ALTERNATYWNE I POKREWNE] Zakaz wykładni pleonastycznej; Argument ekonomiczny.

[2. ISTOTA] Zakaz wykładni *per non est* to dyrektywa wykładni językowej zakazująca interpretacji przepisów prawnych w sposób, który prowadziłby do uznania, że niektóre ich fragmenty bądź całe przepisy są zbędne. U podstaw tego zakazu leży przekonanie, że racjonalny ustawodawca nie posługuje się niepotrzebnymi wyrażeniami i zwrotami w tekstach prawnych (zob. ZTWPL: 248; SSP: 134; RPW: 79–80; WOSKom: 150–152; ZWP: 122–123; Bielska-Brodziak 2009: 79). Omawiana dyrektywa wspomaga interpretatora w procesie wykładni, umożliwiając mu założenie istnienia minimum poprawności w odniesieniu do techniki legislacyjnej oraz posługiwania się językiem prawnym przez prawodawcę (ZTWPL: 248; SSP: 133).

Pierwsza formuła alternatywna została wyrażona w uchwale(7) z 17.01.2011, II FPS 2/10, w której NSA utożsamiał zakaz wykładni *per non est* z zakazem wykładni pleonastycznej, stwierdzając, że przyjęcie, „jakoby ustawa o rachunkowości wyczerpująco i samodzielnie regulowała kwestię obowiązku prowadzenia ksiąg rachunkowych z przyjęciem jako kryterium – między innymi – wielkości przychodów w poprzednim roku obrotowym, prowadziłoby do uznania, że przepis art. 24a ust. 4 u.p.d.o.f. [Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1426 ze zm.] jest w istocie zbędny, a więc w konsekwencji do zastosowania niedopuszczalnej wykładni pleonastycznej (*per non est*). Tymczasem tekstu prawnego nie wolno interpretować tak, by określone fragmenty przepisów prawnych okazały się zbędne”. Pleonazm to wyrażenie złożone z wyrazów znaczących to samo lub prawie to samo, czyli zbędnych (Kłodawski 2012: 129–130; 2017: 164n, 191n). Od dawna przyjmuje się, że przepisy prawne powinny być wyrażane w sposób jasny i zrozumiały, stylem pozbawionym powtórzeń, pleonazmów czy tautologii (Waśkowski 1936: 121). Utożsamienie zakazu wykładni *per non est* z zakazem wykładni pleonastycznej prowadzi jednak do pominięcia innych rodzajów redundancji, a pleonazm to jeden z jej przykładów (Kłodawski 2012: 128; 2017: 156n, 164n, 191n). Redundancja jest zjawiskiem powtarzania się analogicznej

treści w tekście, przez co dochodzi do wystąpienia połączeń cechujących się dużą powtarzalnością semantyczną składników. Redundantne pragmatycznie w języku prawnym są wyrażenia pleonastyczne, analityczne oraz repetowane (zob. Kłodawski 2012: 127–128, 234–235).

Druga formuła alternatywna przybiera postać argumentu ekonomicznego (o zupełnie innym rozumieniu tego argumentu zob. Stelmach 2003: 84–85), zakładającego, że prawodawca nie używa zbędnych zwrotów (ILEy: 333). Giovanni Tarello wyklucza przypisanie wypowiedzi normatywnej znaczenia, które zostało już przypisane innej, wcześniejszej, hierarchicznie wyższej albo ogólniejszej wypowiedzi normatywnej. Uzasadnieniem tego argumentu jest założenie, że przypisanie tego samego znaczenia innej wypowiedzi normatywnej prowadziłyby do konieczności stwierdzenia zbędności jednej z tych wypowiedzi (ILEy: 333). Porównanie takiego rozumienia argumentu ekonomicznego z zakazem wykładni *per non est* (również w jej alternatywnej postaci zakazu wykładni pleonastycznej) prowadzi do wniosku, że podstawową funkcją omawianego toposu jest zapobieganie zaistnieniu sytuacji, gdy w systemie prawa istniałyby przepisy zbędne, ponieważ stoi to w sprzeczności z założeniem o racjonalnym ustawodawcy ($\rightarrow 20$), który w tekstach prawnych nie stosuje wyrażen bądź zwrotów niepotrzebnych do ustalenia treści norm prawa obowiązującego.

[3. UZASADNIENIE] Zakaz wykładni *per non est* (podobnie jak jego formuły alternatywne) to topos prawniczy, który jednak znajduje pośrednie uzasadnienie w art. 2 Konstytucji RP, a także w § 4 ust. 1, § 6, § 11, § 21 oraz § 23 ZTP.

Omawiany topos opiera się na założeniu, że system prawa powinien stanowić spójną całość charakteryzującą się czytelnością oraz komunikatywnością, a nie uda się tego osiągnąć w sytuacji, gdy w systemie tym występują zbędne powtórzenia (RiOANKom: 67–68, 112–113; por. ZTPKomWro: 34). Zdaniem Jerzego Wróblewskiego „interpretator zazwyczaj [...] przyjmuje, że system prawa jest w jakimś luźnym sensie całością «jednołitą» czy też «harmonijną», która może zostać określona jako „spójność aksjologiczna” lub „koherencja” (SSP: 139). Wskazane wyżej przepisy ZTP są wspólnie źródłem nakazu, by w aktach normatywnych zamieszczać tylko wypowiedzi niezbędne dla rekonstrukcji obowiązujących norm prawnych, a nie takie, które byłyby wyłącznie „zbędnym superfluum” (RiOANKom: 67–68, 112–113).

Podstawowe uzasadnienie aksjologiczne zakazu wykładni *per non est* to ochrona zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez nie prawa ($\rightarrow 4$), wyrażająca się szczególną dbałością o to, by przepisy prawne stanowione przez racjonalnego ustawodawcę nie były zbędne, a prawo przezeń tworzone w jak największym stopniu racjonalizowało interpretację. Z powyższym stanowiskiem dobrze kore-

sponduje wyrok NSA z 17.11.2011, I GSK 667/10, w którym uznano, że „do utrwalonych zasad techniki prawodawczej należy między innymi zakaz wykładni *per non est*, polegającej na przyjęciu, że ustawodawca używa zwrotów, które są zbędne”. W orzecznictwie podnosi się również, że zakaz wykładni *per non est* ściśle wiąże się z założeniem racjonalności ustawodawcy (→20). Rozumienie tekstu prawnego powinno bowiem uwzględniać to założenie, które jest fundamentem prawidłowej wykładni (zob. np. uchwały(7) NSA: z 14.12.1998, FPS 19/98; z 20.03.2000, FPS 14/99; wyrok NSA z 5.06.2002, III SA 3241/00; wyrok SN z 21.07.2004, V CK 21/04). Wskazuje się ponadto, że dyrektywa pierwszeństwa wykładni językowej oraz argument systemowy wspierają omawiany topos (zob. uzasadnienie uchwały(7) NSA: z 22.06.1998, FPS 9/97; z 20.03.2000, FPS 14/99; z 14.12.1998, FPS 19/98).

Jak wspomniano, zakaz wykładni *per non est* jest toposem prawniczym pośrednio wywodzącym się z konstytucyjnej zasady państwa prawnego (art. 2 KRP; →3) i wyprowadzanych z niej reguł przyzwoitej legislacji oraz zasady określoności przepisów prawa (→23). Z kolei reguły te odwołują się do zasad techniki prawodawczej (→21), które mając rangę aktu podstawowego (załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów), formalnie nie wiążą ustawodawcy. Jednak w kontekście wskazanych konstytucyjnych unormowań większe od rangi aktu znaczenie ma okoliczność, że „ZTP stanowią prakseologiczny kanon, który powinien być respektowany przez ustawodawcę demokratycznego państwa prawnego” (wyrok TK z 21.03.2001, K 24/00), i mają zastosowanie nie tylko do ustaw, lecz także do aktów wykonawczych, aktów prawa wewnętrznego i aktów prawa miejscowego (zob. działy V–VII ZTP).

Zakaz wykładni *per non est* opiera się też na takich zasadach, jak wymóg jednoznaczności aktu prawnego i jego komunikatywności dla jak największej liczby osób, oraz wymóg zwięzłości języka tekstów prawnych (ZTPMich: 55–69). Przepisy ZTP formułują zakaz powtórzeń w ramach danej ustawy (§ 21 i § 23), zakaz powtórzeń zewnętrznych (§ 4 ust. 1) oraz wymóg formułowania przepisów w sposób precyzyjny, komunikatywny i jak najlepiej oddający zamiar prawodawcy (§ 6). Z kolei zazębiający się z nimi § 11 traktuje o zakazie zamieszczania w aktach normatywnych wypowiedzi, które nie służą wyrażaniu norm prawnych. W tym kontekście zakaz wykładni *per non est* zobowiązuje interpretatora do przyjmowania założenia, że prawodawca, formułując przepisy prawa, czyni to z zachowaniem ZTP, a więc niezasadne jest pomijanie jakiegokolwiek ich części w procesie ustalania treści normy prawnej.

[4. RODOWÓD I EWOLUCJA] Omawiany topos funkcjonuje w dyskursie interpretacyjnym od dawna, a odwołania do niego można znaleźć zarówno w kręgu systemu

common law (np. Maxwell 1920: 25n), jak i w kontynentalnym systemie prawa stanowionego. Eugeniusz Waśkowski pisał, że „należy przy wykładni zwrotów dwuznacznych zachowywać dwa prawidła: 1) nadawać zwrotom najbliższy, najnaturalniejszy sens i 2) oddawać pierwszeństwo temu sensowi, przy którym żadne słowo normy nie staje się zbędne” (Waśkowski 1936: 121). Na gruncie powojennej teorii i filozofii prawa do zakazu wykładni *per non est* (rozumianej jako dyrektywa interpretacyjna) odnosił się Jerzy Wróblewski w monografii z 1959 r., w której po raz pierwszy zaprezentował swoją klaryfikcyjną teorię wykładni (zob. ZTWPL: 248).

[5. PRZYKŁADY ZASTOSOWANIA] Zakaz wykładni *per non est* często jest stosowany w polskiej judykaturze, rzadziej natomiast w orzecznictwie europejskim. W uchwale z 14.06.1995, W 19/94, TK modelowo uznał, że wykładnia polegająca na uznaniu, iż „fragment przepisu wyrażający to ograniczenie należałoby uznać za całkiem zbędny [...] nie dałyby się pogodzić z założeniem o racjonalności prawodawcy, leżącym u podstaw poprawnej wykładni przepisów prawa. Nie byłyby bowiem racjonalny prawodawca, który dopuszczałby *expressis verbis* możliwość wznowienia postępowania z powodu uchylenia lub zmiany wadliwego przepisu [...], a jednocześnie określałby jako wyłączone tylko takie podstawy wznowienia postępowania, które nie pozwalałyby na wznowienie postępowania z tego właśnie powodu”.

Również SN stoi na stanowisku, że zakaz wykładni *per non est* wiąże się z przyjęciem założenia racjonalnego prawodawcy: „[d]okonując wykładni § 3, nie można zignorować treści § 4. Byłoby to sprzeczne z założeniem racjonalnego prawodawcy, tworzącego spójny system norm zawartych w przepisach tego samego aktu prawnego, a nawet jednostki redakcyjnej tego aktu (artykułu), a szczególnie z zakazami wykładni synonimicznej (zakazującej nadawania różnym zwrotom tego samego znaczenia) oraz wykładni *per non est* (zakazującej uznawania, że fragmenty przepisów są zbędne)” (uchwała(7) SN z 29.10.2004, I KZP 24/04).

Natomiast w wyroku NSA z 30.10.2003, III SA 2290/02, podniesiono, że „w założeniu podstawowej dla prawa podatkowego wykładni gramatycznej każde słowo użyte przez prawodawcę musi mieć sens i znaczenie. Stąd nie można przyjąć takiej wykładni danego przepisu, w świetle której jakaś jego część byłaby bezprzedmiotowa i pozbawiona sensu”. Oznacza to, że sądy stoją na stanowisku, iż zakaz wykładni *per non est* ściśle wiąże się z wykładnią językową (stanowisko takie odpowiada poglądom teoretyków prawa w tej kwestii). Pogląd taki odzwierciedla przyznanie przez orzecznictwo wykładni językowej (→51) – a więc pośrednio komentowanemu zakazowi, stanowiącemu jedną z jej dyrektyw – prymatu, co dobrze egzemplifikuje wypowiedź SN: „Odczytując treść normatywną zawartą w art. 605 § 1 kpk, sięgnąć trzeba w pierwszej kolejności do wykładni gramatycznej, której dyrektywy mają

pierwszeństwo w procesie dekodowania każdej normy prawnej i której priorytet oznacza, iż odwoływanie się do sensu, celu, funkcji interpretowanych przepisów dopuszczalne jest dopiero wtedy, gdy z językowego punktu widzenia możliwe jest różne rozumienie treści normy prawnej. [...] W tym przypadku szczególnego wprost znaczenia nabiera jedna z dyrektyw tej wykładni, a mianowicie ta, w myśl której niedopuszczalne jest takie ustalenie znaczenia przepisu, przy którym pewne jego zwroty traktowane są jako niemające znaczenia, a więc są wręcz zbędne” (uchwała(7) SN z 16.03.2000, I KZP 53/99).

Omawiana dyrektywa interpretacyjna przyjmowana jest dość powszechnie przez judykaturę, a co za tym idzie – nie budzi większych kontrowersji. Sąd Najwyższy uwypukla znaczenie omawianego toposu, wskazując, iż „[p]rzyjęcie wykładni, że ubezwłasnowolniony może sam zgłosić wniosek o uchylenie własnego ubezwłasnowolnienia, powoduje w konsekwencji, że przepis art. 560 kpc staje się zbędny, jest bowiem oczywiste, że wnioskodawca, który ma prawo do wszczęcia postępowania nieprocesowego, jest też uprawniony do zaskarżania na zasadach ogólnych wydanych w tym postępowaniu orzeczeń. W orzecznictwie podkreśla się zgodnie, że wykładnia prowadząca do uznania jakiegoś przepisu za zbędny jest niedopuszczalna” (uchwała Izby Cywilnej SN z 14.10.2004, III CZP 37/04).

[6. CHARAKTERYSTYKA] Zakaz wykładni *per non est* to topos prawniczy będący normą-regułą, stosowaną subsumpcyjnie, a nie ważeniowo. Zakaz ten jest należącą do „powszechnych dyrektyw interpretacyjnych” dyrektywą wykładni językowej, stanowi bowiem, że interpretator powinien przypisać znaczenie wszystkim elementom przepisu prawa, biorąc pod uwagę ich kontekst językowy. Dyrektywa ta może być wszakże ujmowana również w aspekcie systemowym, w przypadku odniesienia jej nie tylko do części, lecz także do całych przepisów. W takiej sytuacji zgodnie z nią w procesie wykładni zakładamy, że prawodawca nie stanowi zbędnych przepisów (RPW: 77–79; por. Wiatrowski 2013: 115–117).

Zakaz wykładni *per non est* odgrywa dwojaką rolę w polskim orzecznictwie. Z jednej strony może być używany przez organy stosujące prawo jako podkreślenie istnienia ustawowego superfluum, służącego wzmocnieniu podstawy normatywnej decyzji w drodze zaakcentowania określonego stanu prawnego. Przykładowo w uchwale SN z 7.09.1995, I PZP 23/95, czytamy: „Wykładnia *a contrario* jest możliwa tylko wówczas, gdy można w sposób nie budzący wątpliwości stwierdzić, że dana regulacja obejmuje zamknięty krąg stanów faktycznych. Tylko wówczas można bowiem zasadnie uznać, że przepis wprowadzający wyjątek od zasady obejmuje wszystkie możliwe sytuacje. W innym przypadku przepis opisujący pewną szczególną sytuację może być uznany za tzw. wzmocnienie ustawowe, zaakcentowanie

określonego stanu, czyli tzw. *superfluum*. Zdaniem Sądu Najwyższego przepis art. 3 ust. 3 omawianej ustawy jest właśnie takim *superfluum* ustawowym, który nie wprowadza jedynego wyjątku od zasady, a tylko akcentuje, że osobom podejmującym pracę po uzyskaniu świadczeń emerytalnych lub rentowych także wlicza się do stażu pracy, od którego zależy wysokość nagrody, okres pracy przed nabyciem tych uprawnień". Z drugiej strony znacznie częściej zakaz ten może być użyty jako podstawa uznania, że dana regulacja nie jest zbędnym *superfluum*, ponieważ wykładnia *per non est* stałaby w sprzeczności z założeniem o racjonalności ustawodawcy. Przykładu takiego zastosowania komentowanego toposu dostarcza postanowienie SN z 24.06.2008, II CNP 55/08: „W regulacji dotyczącej skargi kasacyjnej brak jest przepisu odpowiadającego art. 424³ kpc. Gdyby zaś przyjąć, że regułą w postępowaniu cywilnym jest to, iż formalne rozstrzygnięcie sprawy nie uniemożliwia ponownego jej wszczęcia i wydania kolejnego orzeczenia, art. 424³ kpc, interpretowany tak jak w postanowieniu z dnia 18 stycznia 2006 r., III CNP 22/05, stanowiłby *superfluum*. Jednakże dokonanie wykładni *per non est*, która prowadziłaby do pozbawienia przepisu znaczenia prawnego, jest oczywiście niedopuszczalne, jako sprzeczne z niepodważalnym założeniem o racjonalności ustawodawcy. Interpretowanie więc art. 424³ zwięźajaco przez przyjmowanie, że chodzi w nim wyłącznie o skuteczne wniesienie skargi, oznaczałoby w istocie pozbawienie tego przepisu znaczenia prawnego”.

[7. KRYTYKA] Argumenty krytyczne dotyczące zakazu wykładni *per non est* odnoszą się w dużej mierze do zagadnienia „niepowtarzania się” przez prawodawcę. Warto zwrócić uwagę na to, że omawiany topos może być skutecznie wykorzystywany w odniesieniu do wypowiedzi normatywnych pochodzących z aktów prawnych usytuowanych na tym samym szczeblu hierarchii źródeł prawa, natomiast w przypadku źródeł różnego szczebla powtarzanie jest czasami praktykowane. Powyższe rozważania uwzględniają fakt, że z hipotezą o „niepowtarzaniu się” prawodawcy powiązane są pewne zwyczaje interpretacyjne dotyczące różnych wypowiedzi normatywnych tego samego poziomu: nie można powoływać się na tę hipotezę, gdy problemy interpretacyjne uwarunkowane są hierarchią normatywną (ILEY: 334). Ponadto założenie o „niepowtarzaniu się” przez prawodawcę jest dyskusyjne, dlatego że wiele przepisów prawnych w istocie powtarza się w celu wzmocnienia funkcji perswazyjnej prawa. Dotyczy to zwłaszcza powtarzania treści normatywnych przepisów pochodzących z wyższego szczebla hierarchicznego (np. konstytucji) w aktach niższego szczebla (np. ustawach zwykłych); uzasadnia je ponadto wzgląd na technikę skutecznego udostępniania informacji o prawie adresatowi reguł prawnych (RPW: 80). W tym kontekście trzeba odróżnić „zbędność”

od „nadmiarowości” treści normatywnych, ponieważ brak demarkacji obu pojęć prowadzi do przypisywania redundancji ujemnej oceny (Kłodawski 2012: 127; 2017: 56–57). Podkreśmy przy tym, że teksty prawne są redundantne w rozumieniu przyjętym przez Macieja Kłodawskiego, co stanowi wynik ogólnych właściwości języka naturalnego. Zatem zakaz redundancji nie dotyczy wszelkiej redundancji, lecz odnosi się do jej specyficznej odmiany. Nie można też uznać, że „powtarzanie” się przez ustawodawcę zawsze powinno zostać wykluczone, gdyż w niektórych przypadkach powtórzenie przepisów (w szczególności w aktach rangi podstawowej) może być użyteczne dla zwiększenia zrozumiałości oraz spójności tych aktów (Kosielińska-Grabowska, Grabowski 2015: 208n).

W związku z omawianym toposem za istotny należy również uznać problem związany z odróżnieniem przez interpretatora w procesie wykładni powtarzających się przepisów zawierających ustawowe superfluum (wprowadzone w celu wzmocnienia danych regulacji) od tych, które go nie zawierają. Zagadnienie to odnosi się do zakazu wykładni homonimicznej (→25), a konsekwencją zetknięcia się z taką sytuacją jest konieczność dokonania wyboru: albo nadaniu przepisom o tej samej treści różnych znaczeń (i tym samym naruszenia zakazu wykładni homonimicznej), albo uznaniu danego powtórzenia za superfluum „wzmacniające” (i tym samym naruszenia zakazu wykładni *per non est*) (por. Kosielińska-Grabowska, Grabowski 2015: 210).

[8. REKOMENDACJA/WSKAZÓWKI] Zakaz wykładni *per non est* jest głęboko osadzony w polskiej kulturze prawnej, a przez wykorzystanie go jako reguły wykładni uzasadniającej decyzję stosowania prawa używanie go we właściwy sposób przez interpretatorów jest rekomendowane. Uchwała(7) NSA z 22.06.1998, FPS 9/97, precyzyjnie oddaje istotę toposu: „dokonując interpretacji tekstu prawnego [...] nie można *a priori* przyjmować, iżby określonych słów używano w tekście prawnym bez wyraźnej ku temu potrzeby, by użyte w tekście słowa były puste i nic nie znaczyły”. Należy jednak pamiętać, że topos ten nie znajduje zastosowania w razie problemów interpretacyjnych uwarunkowanych hierarchią normatywną – w tym przypadku bowiem powinno się przyjąć domniemanie, że identyczny przepis zawarty w akcie niższej rangi jedynie „wzmacniająco” powtarza treści przepisu rangi wyższej. I dlatego nie podlega zakazowi wykładni *per non est*.

[9. ARGUMENTY POWIĄZANE] Założenie racjonalnego prawodawcy (→20); Nakaz respektowania dyrektyw techniki prawodawczej w procesie interpretacji (→21); Zakazy wykładni synonimicznej i homonimicznej (→25); Argument systemowy (→31); Nakaz pierwszeństwa wykładni językowej (→51).

[LITERATURA] *A. Bielska-Brodziak* (2009), Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego, Warszawa; *M. Kłodawski* (2012), Pleonazmy i analityzmy – wyrażenia redundantne pragmatycznie w języku prawnym, w: *A. Niewiadomski, E. Sztymelska* (red.), Język współczesnego prawa, Warszawa, 121–132; *tenże* (2017), Redundancja w tekście prawnym, Toruń; *U. Kosielińska-Grabowska, A. Grabowski* (2015), Logic and the Directives of Legislative Technique. Some Logical Remarks on the Polish „Principles of Legislative Technique”, w: *K. Pleszka, M. Araszkiewicz* (red.), Logic in the Theory and Practice of Lawmaking, Cham, 205–223; *P.B. Maxwell* (1920), On The Interpretation of Statutes, London–Toronto; *J. Stelmach* (2003), Kodeks argumentacyjny dla prawników, Kraków; *E. Waśkowski* (1936), Teoria wykładni prawa cywilnego. Metodologia dogmatyki cywilistycznej w zarysie, Warszawa; *P. Wiatrowski* (2013), Dyrektywy wykładni prawa karnego materialnego w judykaturze Sądu Najwyższego, Warszawa.

[MK, OP]

Książka jest unikatem na skalę światową. Autorzy przedstawiają dokładny opis i analizę toposów (argumentów) stosowanych w dogmatyce prawa i orzecznictwie, wzbogacając je o historię tych toposów i interesujące przykłady ich zastosowania. Dodatkową zaletę stanowi wskazanie bogatej literatury krajowej i zagranicznej. Publikacja będzie nieocenioną pomocą nie tylko dla orzecznictwa i dogmatyki prawa, lecz także dla studentów tej dziedziny – również z tego względu, że napisano ją precyzyjnym językiem, z dbałością o jasność i zrozumiałość, nawet dla tych czytelników, którzy nie mają przygotowania teoretycznoprawnego.

Prof. Tomasz Gizbert-Studnicki

<https://akademicka.pl>

